

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Ivo Džinić, *Dinamika razvoja kulture: Tragedija — drama — ironija*. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2022.

Na što to konkretno mislimo kada mislimo o kulturi? Kada posjetimo muzej ili pogledamo kazališnu predstavu govorimo o kulturi, ali o (ne)kulturi govorimo i kada mladi srednjoškolac ne želi prepustiti svoje mjesto u autobusu nekomu tko je od njega stariji. Je li uopće moguća općeprihvaćena i sveobuhvatna definicija pojma kulture? Prolazimo li danas kroz krizno, ali ne i konačno, razdoblje “drame kulture” ili proživljavamo konačnu “tragediju kulture”?

Na avanturu misaonoga putovanja kroz ta pitanja odlučio se je dr. sc. Ivo Džinić, a rezultate svojega istraživanja zapisao je i objavio pod naslovom *Dinamika razvoja kulture: Tragedija — drama — ironija*. Ova knjiga objavljena je u nakladništvu Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, a za sasvim pristojnu grafičku pripremu i tisak zadužena je Sveučilišna tiskara. Kao urednik knjige, koje se tekst proteže na 186 stranica, istaknut je Krešimir Šimić. Autor kroz četiri glavna poglavlja, uz uvod i zaključne misli, dosljedno i koncizno argumentira i obrađuje zadanu problematiku. Sam stil pisanja iziskuje nešto veću usredotočenost, ali zato nudi i veću jasnoću te smanjuje prostor za pogrešno shvaćanje onoga što je autor naumio prenijeti čitatelju. Osim osnov-

noga teksta, autor je ovo izdanje obogatio i dodatkom pod naslovom *Važnost i obilježja kulturologije kao zasebne znanosti o kulturi*, a na samom kraju možemo pronaći cjelovit popis literature te pedantno uređeno *Kazalo imena* i *Kazalo pojmova*. Kao temeljnu nakanu ove studije možemo navesti problematiziranje ne samo kulture, nego dinamike njezina razvoja. Ta dinamika razvoja kulture može uz sebe imati i pridjev dramatičnosti ili čak tragičnosti, ovisno o autorima koji su “analizirali upravo taj segment složenosti kulturne posebnosti” (str. 10).

U prvom poglavlju *Kultura i kulturna kritika* autor nastoji odgonetnuti značenje izraza *kultura*. Ponudena je analiza kulture suvremenoga njemačkoga filozofa Hubertusa Buschea, koji razlog nejasnoga i nesigurnoga definiranja pojma kulture vidi u bogatim i učestalim promjenama paradigmi u procesu povijesnoga razvoja pojma kulture. Kako bismo mogli u najopćenitijem smislu riječi govoriti o fenomenu kulture, Busche smatra da moramo razlikovati četiri značenja izraza *kultura* koja su se iskristalizirala kroz povijest. Prvo značenje, naslovljeno *Kultura — ono čime se bavi*, predstavlja osnovno značenje pojma kulture koje je vezano uz samu etimologiju riječi koja nas upućuje na kultiviranje, obrađivanje, njegovanje. Ono što se tu obrađuje nije zemlja, nego ljudski duh. Tako je u središtu procesa kultiviranja konkretni pojedinac, baš kao što je slučaj i u drugom značenju: *Kultura — ono što se ima*. Dok je u središtu prvoga značenja uloga pojedinca u procesu (samo)kultiviranja, u središtu drugog je značenja “usvojenost kulturnih sadržaja kao posljedice ili ishoda procesa kultiviranja” (str. 23). Prvo i drugo značenje usko su povezni jer im je zajedničko središnje mjesto konkretnoga pojedinca. Treće značenje nalazimo pod naslovom *Kultura — ono u čemu*

se živi. Ovdje samo poimanje kulture prati povijesni proces prijenosa ultimativne vrijednosti s pojedinca na kolektiv. Usred takvoga povijesnoga procesa i samo poimanje kulture postaje sve kompliciranije i zamršenije. Konačno, četvrto značenje kulture označava ono što se može stvoriti, unaprijediti i vrjednovati, a prevladalo je u 20. stoljeću. Ovdje sva usredotočenost prelazi na mnoštvo visokokvalitetnih proizvoda i tvorevina, dostignuća i vrijednosti. Ona često postaju i predmetom razmjene materijalnih dobara, financijske koriste, ali i predmetom političke instrumentalizacije. Gledajući taj povijesni razvoj kulture, očito je da dolazi do određene dekadencije, no je li ovdje riječ o drami ili o tragediji?

Drugo poglavlje predstavlja nam misao sociologa i filozofa Georga Simmela (1858.–1918.), koji u mnogim svojim tekstovima analizira posljedice kulturnoga razvoja. Kroz tu analizu Simmel jasno dijagnosticira tragediju kulture. On primjećuje sve snažnije i sve nekontroliranije umnažanje kulturnih dobara, što dovodi do potpune zbunjenosti i nepreglednosti kulture. To rezultira smanjivanjem “pojedinačne sposobnosti u pogledu primjerenog praćenja i sudjelovanja u njezinim dobrima” (str. 11). Uz to nekontrolirano umnožavanje kulturnih dobara, Simmel detektira i gubitak sposobnosti pojedinačnoga nazora nad sveobuhvatnosti svijeta kulture. Spojivši ta dva fenomena, Simmel jasno iščitava tragediju kulture. Zanimljiva je i činjenica da Simmel sve to primjećuje i piše prije stotinjak godina.

Ernst Cassirer (1874.–1945.), čiju filozofiju kulture autor analizira u trećem poglavlju, slaže se s mnogim zaključcima Georga Simmela, ali upućuje i određene kritike. Za razliku od Simmela i njegova poimanja tragedije kulture, Cassirer vidi određene potencijale “plodnosne dijalektike između pojedinca i

ustaljenih objektivnih kulturnih tvorevina” (str. 142). Upravo ta dijalektika otvara mogućnost raspirivanja kreativnosti pojedinca, a samim time i oblikovanja svijeta kulture. Zbog toga Cassirer ne želi govoriti o tragediji, nego o drami koju možemo okarakterizirati kao problematičnu i neizvjesnu, ali koja još uvijek ima otvoren kraj, te može završiti kao tragedija ili kao neka nova renesansa.

Konačno, nakon što nas je uveo u zamršeni svijet dinamike razvoja kulture, autor u četvrtom poglavlju govori o ironiji. Autor prepoznaje elemente ironije u različitim i paradoksalnim fenomenima koji se javljaju u kulturi. No, ono što je mnogo važnije pristup je proučavanju i govoru o dinamici razvoja kulture koji treba biti protkan jednom filozofskom, sokratovskom ironijom. Gledati na taj fenomen s “opuštenom ozbiljnošću” značilo bi biti svjestan nemogućnosti obuhvaćanja i analiziranja svih kulturnih fenomena koji se ubrzano i nekontrolirano umnažaju, ali isto tako biti svjestan kako jadikovanje i ravnodušnost nisu odgovor i dovoljno opravdanje da se ništa ne poduzima u stvaralačkom smislu. Upravo je taj pristup pogleda i analize dinamike razvoja kulture onaj koji bi se mogao primijeniti u okvirima “kulturologije” — nove znanosti o kulturi koju autor predlaže u dodatku ove knjige.

Cilj ovoga prikaza nije prenijeti cjelovit sadržaj, a još manje ponuditi određene odgovore i zaključke. Cilj je prikaza privući i pozvati na čitanje i proučavanje ovoga zanimljivoga djela. No, nemojte očekivati da ćete u ovom djelu pronaći odgovore na pitanja koja smo si postavili u samom uvodu ovoga prikaza. Autor Džinić svjestan je kako je vrlo teško, pa i nemoguće, dati konkretne i konačne odgovore na pitanja vezana uz dinamiku razvoja kulture. Ono što možete očekivati jedna je kvali-

tetna filozofska analiza problema kulture — očišćena od emotivnih, ideoloških i isključivo estetskih utjecaja. Jedino takva analiza može nam rasvijetliti put, otvoriti vidike i pozvati nas na daljnje istraživanje. Pitanja će na kraju biti još i više, ali ona će biti “pročišćena”, jasna i konkretna. Samo takva pitanja mogu nas voditi prema odgovorima.

Ante Belić

Ivan Koprek (ur.), *Umjetna inteligencija, ekonomija i poslovna etika*. Zagreb: Fakultet filozofije i religijskih znanosti, 2022.

Umjetna inteligencija, ekonomija i poslovna etika naslov je novoga zbornika radova istoimenoga znanstvenoga skupa koji je održan 26. ožujka 2021. godine u organizaciji Centra za poslovnu etiku Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Skup je održan na Jordanovcu, a knjiga je izašla iz tiska u veljači 2022. godine u biblioteci Munus. Tema te konferencije i više je nego aktualna. Aktualnost problematike svega što se tiče umjetne inteligencije sada bismo mogli odrediti kao nešto su–vremeno, jer je pojava koja nas već neko vrijeme neizostavno prati u svim vidovima svakidašnjice. Uvidamo i sami da nije moguće pronaći segment našega života gdje se umjetna inteligencija ne pojavljuje, bilo kao nešto što nam olakšava život ili pak kao nešto sporno, pa i u vidu prijeporne moralne i etičke pojavnosti. Izloženost ljudi različitim primjenama tehnologija donosi sa sobom specifične izazove. Shodno tomu, na spomenutoj konferenciji priliku da nešto kažu o umjetnoj inteligenciji i njezinu odnosu naspram ekonomiji i poslovnoj etici imali su stručnjaci iz različitih tehničkih, društvenih i humanističkih područja.

Već u prvom tekstu *Globalna digitalizacija i robotizacija društva* autor Ivan Koprek iznosi misao, odnosno pitanje, koje se implicitno i eksplicitno provlači kroz sve radove: Što će u budućnosti biti od čovjeka u svjetlu tehničkoga razvoja, robotizacije i umjetne inteligencije? Koprek u prvom dijelu svojega teksta piše o digitalnoj revoluciji kao o “četvrtoj industrijskoj revoluciji”. Digitalizacija i umjetna inteligencija mijenjaju naš život. No, treba isticati da na osobnom planu ljudi moraju ostati autori vlastitoga života. Umjetna inteligencija — tehnologija nije sama po sebi dobra ili loša, ona ovisi o tom što ljudi od nje čine za sebe, društvo, gospodarstvo i politiku. Zaključuje kako digitalizacija i robotizacija društva u globaliziranom svijetu mogu i moraju biti dizajnirani odgovorno, a umjetna inteligencija od nas traži više dijaloga i veću koheziju humanosti i etičke transparentnosti.

Autori Krešimir Peračković i Zoran Maljevac u svojem tekstu ukazuju na važnost i ulogu tehnike koja zamjenjuje ljudski rad. Njihov tekst pod naslovom *Tehnizacija ljudskog rada u uslugama i uslužnim zanimanjima: neki razvojni i regresivni aspekti* zadire u antropološka pitanja i u filozofiju tehnike. Uz temeljnu tezu o vezi čovjeka i tehnike, prikazuju jedan suvremeni teorijski koncept tehničke subjektivnosti. Uz Spenglera, navode Fromma i njegov “superkapitalizam”, koji znači tendenciju da se društvo usavrši putem potpune robotizacije proizvodnje i komunikacije. No opasnost nije u tom što strojevi zamjenjuju ljudski rad, nego opasnost dolazi od zloporabe ljudi čiji su motivi prizemni. Autori zaključuju da je i sama usluga posredovana nekim strojem zapravo postala “utjelovljena” tehnička subjektivnost u ljudskom djelovanju.

Prilog Nediljke Rogošić *Etika umjetne inteligencije: pitanja i inicijative* prezentira sadržaj studije *Etika i umjetna*